

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת האזינו, תשס"ו
מספר 622מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

"זמרות היו לי חקיד"

בסוף הפרשה הקודמת נאמר (דב' לא:יט-ל):

ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדוה את בני ישראל שימיה בפיהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל... וכתב משה את השירה הזאת ביום ההוא ולמדוה את בני ישראל... ויהי ככלות משה לכתב את דברי התורה הזאת על ספר עד תמם... לקח את ספר התורה הזאת... והיה שם בך לעד... וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תמם.

במבט ראשון, ובייחוד לאור הפסוק שבסוף פרשתנו - "ויבא משה וידבר את כל דברי השירה הזאת באזני העם הוא והושע בן נון" (לב:מד), נראה כי ה"שירה" הנזכרת בסוף הפרשה הקודמת מכוונת לשירת האזינו. כך כתבו גדולי המפרשים, רש"י, רשב"ם ורמב"ן, בפירושיהם לדב' לא:יט. אולם אפשר שניתן לפרש גם אחרת, ש"השירה" היא כל התורה כולה. כך מרמזות שלוש התקבולות הסמוכות - "כתבו לכם את השירה הזאת" // "לכתב את דברי התורה הזאת"; "השירה הזאת לעד" // "ספר התורה הזאת... לעד"; "דברי התורה הזאת על ספר עד תמם" // "דברי השירה הזאת עד תמם", המוכיחות כי "שירה" ו"תורה" - מושגים נרדפים הם. בדברי הרלב"ג מצאנו את הדברים מפורשים: "כבר נתבאר אחרי זה שהשירה היא דברי התורה בכללה... היא כוללת כל דברי התורה והשירה עמהם". הרלב"ג מוסיף טעם מעניין להסברו: "כי רחוק הוא שתדקדק התורה בלימוד השירה הזאת לכל ישראל ובכתיבתה יותר מדקדוקה בשאר הדברים ההכרחיים אשר בתורה".

כיוון אחר צעד הרמב"ם במשנה תורה¹, כשקבע את דינו של האמורא רבה המופיע בתלמוד הבבלי (סנהדרין כא ע"א): "מצוות עשה על כל איש ואיש מישראל לכתוב ספר תורה לעצמו שנ' ועתה כתבו לכם את השירה הזאת". על גוף ההלכה הוסיף הרמב"ם הסבר מקורי לאופן הלימוד מן הפסוק: "כלומר כתבו את התורה שיש בה שירה זו, לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות". לכאורה דברי הרמב"ם קשים: וכי עיקר כוונת הקב"ה הייתה על כתיבת השירה, ורק מטעם טכני צריך לכתוב ספר תורה שלם? ועוד, הן היה אפשר לחשוב שהמצווה היא לכתוב את השירה לחוד, כפי שכותבים תפילין ומזוזות.² ואף אם נטען שהרמב"ם אינו כותב כאן רק דבר הלכה, אלא מבקש לפרש את המקרא,³ ולשיטתו משה רבנו עצמו הבין שכוונת הציווי היא לכתיבה של כל התורה כולה, ולא רק פרשת האזינו, "לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות", עדיין קשה מדוע הציווי לכתוב ספר תורה לא נאמר בניסוח חד-משמעי?

אולי ניתן להציע כי לדעת הרמב"ם החובה לכתוב את התורה נלמדה דווקא מהחובה לכתוב את השירה, כדי ללמדנו על המשמעות העולה מאופייה הפיוטי של התורה. וכבר כתב הנצי"ב בהקדמה לפירושו על התורה, אחרי שציטט את דברי התלמוד בנדרים לח ע"א, שגם בהם מרומז הרעיון שלפיו "השירה" שבפרשות וילך והאזינו מכוונת לכל התורה כולה: "יש להבין היאך נקראת [כל התורה] 'שירה', והרי לא נכתבה בלשון של שירה? אלא על כרחך יש בה טבע וסגולת השירה שהוא דיבור בלשון מליצה". לדעת הנצי"ב אופייה הפיוטי של התורה "שאין הסיפור שבה מבואר יפה", גזור ש"יש לעשות הערות

¹ הלכות תפילין ומזוזות וספר תורה, פרק ז, הלכה א.

² ראה דיון על כך בשו"ת חתם סופר, חלק ב, יו"ד, סימן רנד.

³ ראה בפירוש יד פשוטה למו"ר רנ"א רבינוביץ', על-אתר.

ופירושים לדקדוקי הלשון, ולא נקרא דרוש, אלא כן הוא פשט המקרא". התורה רוויית הרמזים דורשת קריאה מדוקדקת ומעמיקה, וכמו בשיר, לא כל מה שנראה ממבט ראשון כמשמעות הפשוטה והאמתית של המילים - אכן כך הוא.

התקבולות שהבאנו לעיל הן דוגמה טובה לעיון המאפשר להגיע להבנות שונות, שאינן בהכרח דרשניות. הבנות אלו היו ככל הנראה בבסיס דברי רבותינו ז"ל, שקבעו להלכה שמצווה לכתוב ספר תורה, ולמדו זאת מהפסוקים המדברים על השירה. לימוד שירת התורה דורש מאמץ רב, וכבר אמר ר' ישמעאל לר' עקיבא בדרשו את הפסוק שבפרשתנו: "כִּי לֹא דָּבָר יֶקֶךָ הוּא מִכֶּם כִּי הוּא חַיִּיכֶם" (לב:מז): "כי לא דבר רק הוא מכם, ואם יק' הוא - מפם! שאין אתם יודעין לדורשו".⁴ בהקשר זה, טען הרב גדליה נדל זצ"ל, מגדולי תלמידי החזון אי"ש:

התורה כתובה בסגנון מיוחד במינו, שאין דומה לו. מחד, התורה כתובה בצורה ספרותית. היא מדברת בלשון של פרוזה, מליצה ופיוט, כמי שמוסרת רעיונות יפים ועמוקים. כל אדם המקשיב לקריאת התורה נהנה מהסגנון של התורה, ומרגיש שיש מקום להעמיק ברעיונותיה. לשון מליצה מתאימה למסירת רעיונות, כי במליצה לא המילים עיקר אלא התוכן. המליצה רומזת לאדם שיש להעמיק בתוכן עוד ועוד. מאידך, התורה היא ספר הלכה, והלכות הן מעצם טבען מדויקות ומחייבות למעשה... במסורת התורה שבעל פה קיבלנו, שאם נדייק היטב בלשון הכתוב, על פי כללי הלשון ודרכי הלשון, נמצא בו את פרטי ההלכות של המצוות, שהם מדויקים ומחייבים. בכל מלה ובכל אות, בכל קמט של לשון התורה, אפשר למצוא הלכות מדויקות... מחד - בכל מצוה יש רעיון, ולפי הרעיון אנו יכולים להבין את ההלכות, אך מאידך - כל רעיון הוא אינסופי, הוא אינו נעצר בגדרים המחייבים של ההלכה. בשביל לדעת את דיוקם של גדרים ההלכה, עלינו לדקדק היטב בלשון הכתוב, ולמצוא בו את הפרטים המחייבים. שום סופר אנושי אינו יכול לכתוב כך... התורה כותבת את הרעיון ואת הפרטים ביחד, בצורה מחוכמת.⁵

לכאורה ניתן למצוא בדברי דוד המלך "זְמִירוֹת הָיוּ לִי חֲקִיךָ" (תה' קיט:נד) ביטוי נאמן לתפיסה שהצבענו עליה לעיל. ביקורתו הידועה של האמורא רבא כנגד אמרה זו,⁶ נבעה מהחשש שמא ייוותרו החוקים כזמירות בלבד:⁷ "אמר לו הקב"ה: דברי תורה שכתוב בהן 'הַתְּעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינָנוּ' (מש' כג:ה), אתה קורא אותן זמירות?! וכוונתה דאגה תמידית מפני הלצים שעושים את התורה ככינור שמנגנים בו.⁸ אבל מי שעמל בתורה, מבקשה ככסף ומחפשה כמטמונים - עליו נאמר: "אֲזַן תִּבְּיִן יְרָאתָ ה' וְנִדְעָתָ אֶל־הֵימָּן תִּמְצָא" (מש' ב:ה). האדמו"ר מגור, בעל שפת אמת, אמר פעם שעל-ידי יגיעה בתורה, מתגלות בכל דור ודור דרכים חדשות בתורה.⁹ על-פי זה נראה להציע שחוקיו ומשפטיה של הקב"ה נמסרו לנו בסגנון השיר דווקא, כי מהותו של האמצעי השירי, יותר מכל סגנון אחר, אפשרה להטמין ולהצניע דרכי פירוש חדשות ומיוחדות, שיש צורך בעמל התורה כדי לחשוף אותן.¹⁰ אמנם בימינו כמעט שאיננו דורשים מחדש את הכתובים,¹¹ אולם כתיבת דברי תורה, שהיא עבורנו עיקר קיום מצוות "כְּתֹבְוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת",¹² מאפשרת גם לנו להשתתף בשיח הפרשני-ספרותי של שירת התורה.

הרב אביעד א' סטולמן
המרכז ללימודי יסוד ביהדות

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע

⁴ בראשית רבה, פרשה א (מהדורת תיאודור-אלבק, עמ' 12) ובמקבילות. בדפוסים הוסיפו על-פי המקבילות בירושלמי: "שאינן אתם יגעין בתורה".

⁵ הרב י' שילת, בתורתו של ר' גדליה: מדברי תורתו של הגאון ר' גדליהו נדל זצ"ל, מעלה אדומים תשס"ד, עמ' יד-טו.

⁶ בבלי סוטה לה ע"א.

⁷ השווה להסברו של א"י השל, תורה מן השמים באספקלריה של הדורות, א, לונדון וניו-יורק תשכ"ב, עמ' 205.

⁸ בבלי סנהדרין קא ע"א (במקבילות בשינויים).

⁹ שפת אמת, סוכות תרמ"ח.

¹⁰ כדברי רש"י בפירושו לתה' א:ב: "בתחלה היא נקראת תורת ה' ומשעמל בה היא נקראת תורתו" והוא על-פי דברי האמורא רבא בתלמוד הבבלי, עבודה זרה, יט ע"א.

¹¹ ראה: י"ד גילת, פרקים בהשתלשלות ההלכה, רמת-גן תשנ"ב, עמ' 374-393.

¹² הלכות קטנות לרא"ש, הלכות ספר תורה, סימן א: "וזהו בדורות הראשונים שהיו כותבים ספר תורה ולומדים בו. אבל האידנא שכותבין ספר תורה ומניחין אותו בבתי כנסיות לקרות בו ברבים מצות עשה היא על כל איש מישראל אשר ידו משגת לכתוב חומשי התורה ומשנה וגמרא ופירושיהם להגות בהן הוא ובניו. כי מצות כתיבת התורה היא ללמוד בה כדכתיב ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם. וע"י הגמרא והפ"י ידע פ"י המצות והדינים על בוריים לכן הם הספרים שאדם מצווה לכתבם".